

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ Е. БЕРДЖЕСА І ШЛЯХИ ЙОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «МЕХАНІЧНИЙ АПЕЛЬСИН»)

У статті досліджується індивідуальний стиль Е. Берджеса у романі «Механічний апельсин». Цей твір відрізняється своєрідною мовою, яку автор вигадує сам та називає її мовою-надсат – суміш англійської та російської. Мета даної роботи – дослідити особливість індивідуального стилю Е. Берджеса в романі «Механічний апельсин». При аналізі перекладу роману було використано зіставний та зіставно-порівняльний методи. У ході роботи було досліджено індивідуальний стиль Е. Берджеса, проаналізовано фонетичні та графічні стилістичні засоби в романі, прослідковано лексичні та лексико-стилістичні засоби і шляхи їх перекладу, розкрито синтаксичні особливості твору. Стаття розкриває індивідуальний стиль Е. Берджеса та передачу його в перекладі.

Ключові слова: індивідуальний стиль, мова-надсат, зіставний та зіставно-порівняльний методи.

В статье исследуется индивидуальный стиль Э. Бёрджесса в романе «Заводной апельсин». Это произведение отличается своеобразным языком, который вымыщен самим автором и назван языком-надсат – смесь английского и русского. Цель данной работы – исследовать особенность индивидуального стиля Э. Бёрджесса в романе «Заводной апельсин». При анализе перевода романа были использованы сопоставительный та сопоставительно-сравнительный методы. В ходе работы был исследован индивидуальный стиль Э. Берджесса, проанализированы фонетические и графические стилистические фигуры в романе, прослежены лексические и лексико-стилистические фигуры и варианты их перевода, раскрыты синтаксические особенности произведения. Статья раскрывает индивидуальный стиль Э. Бёрджесса и передачу его в переводе.

Ключевые слова: индивидуальный стиль, язык-надсат, сопоставительный та сопоставительно-сравнительный методы.

Burgess' individual style is researched in the novel «A clockwork Orange». This work distinguishes original language, which was invented and called as language-nadsat by the author; it is a mixture of English and Russian. Aim of this work is to research the peculiarity of Burgess' individual style in the novel «A clockwork Orange». During the analysis of translation of this novel used comparative and comparative-comparative methods. During of this work was researched Burgess' individual style, analyzed phonetic and graphic stylistic figures, discovered lexical and lexical-stylistic figures and ways of their translation, researched syntactic peculiarities of the novel. The article discovers Burgess' individual style and its transmission in translation.

Key words: individual style, language-nadsat, comparative and comparative-comparative methods.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає в досвіді описання індивідуального стилю в творі Е. Берджеса «Механічний апельсин». Обрана для дослідження проблема до цих пір не отримувала достатнього висвітлення. Існує досить багато труднощів при перекладі твору.

Аналіз досліджень і публікацій. Нелегке завдання постає перед перекладачем у виборі еквівалентів, яких не завжди можна знайти в тій мові на яку

перекладаєш, особливо до тих лексем, які вводить автор з іншої мови, чи слів, які належать до розмовної нелітературної мови.

Метою даної статті є дослідження особливостей індивідуального стилю Е. Берджеса в романі «Механічний апельсин».

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Дослідити індивідуальний стиль Е. Берджеса.

2. Проаналізувати фонетичні та графічні стилістичні засоби в романі Е. Берджеса «Механічний апельсин» і шляхи їх перекладу.

3. Прослідкувати лексичні та лексико-стилістичні засоби в романі Е. Берджеса «Механічний апельсин» і шляхи їх перекладу.

4. Розкрити синтаксичні особливості роману Е. Берджеса «Механічний апельсин» та шляхи їх відтворення в перекладі.

Виклад основного матеріалу. Ідіостиль – це сукупність мовнотекстових характеристик окремої мовної особистості, які формуються під впливом усієї екстрапінгвістичної основи – як функціонально-стильової, жанрово-стильової так індивідуально-стильової [1, с. 50]. Поняття ідіостилю пов’язують із певним вибором мовних засобів (слів) і способами їх комбінування, взаємодії.

Індивідуальність у романі Е. Берджеса полягає в тому, що автор намагається використати явище так званої мовної поліфонії, тому що за основу він бере слова російського походження, а також використовує англо-американський сленг, просторіччя, колоквіалізми, які належать до розмовної нелітературної мови [5, с. 250].

Основною ознакою ідіостилю в романі Е. Берджеса «Механічний апельсин» є використання своєрідної мови, суміш англійської та російської, яку автор називає мовою «nadsat». Берджес розуміє, що вживання справжнього сленгу в мовленні персонажа пов’яже його з конкретним історичним періодом і соціумом, автор створив мову, яка зробила його існування «поза часом», наділивши його унікальним ідіодискурсом, який підкреслює його байдужість до соціальних норм, існування «поза суспільством».

Унікальною властивістю природної людської мови є здатність дворазової репрезентації, подвійного означування об’єктів навколошньої дійсності (у мовній системі й у мовленні). Саме ця властивість є основою її здатності формувати нескінченну множиність висловлювань. Іншою важливою властивістю мови є те, що вона як засіб спілкування містить у собі категорії як абстрактного, так і конкретного порядку [6, с. 176].

При перекладі важко відтворити емоційне забарвлення роману, яке набувається завдяки використанню різних лексичних одиниць автором. Нелегке завдання постає перед перекладачем у виборці еквівалентів, яких не завжди можна знайти в тій мові, на яку перекладаєш, особливо до тих лексем, які вводить автор з іншої мови. Саме тому перекладачі роману «Механічний апельсин» часто замінюють словами близькими за значенням, щоб донести до читача те значення, яке мав на увазі автор. Роман «Механічний апельсин» був перекладений двома російськими перекладачами: Є. Синельщиковим [4, с. 17] і В. Бошняком [3, с. 175] та українським – О. Буценком [2, с. 22], переклад котрого був взятий за основу при перекладацькому аналізі.

Дослідуючи роман Е. Берджеса «Механічний апельсин», можна встановити, що 50 % усіх слів перекладено стандартними засобами, тобто замінено літературними словами. Наприклад, **skorry** – скоро (у

російському варіанті В. Бошняка) та бістро (в українському варіанті О. Буценка).

Російські слова автор записує латиницею, ніяк не виділяючи їх значення читачеві, примушуючи здогадуватися за контекстом. При перекладі дуже важко відтворити неповторність метамови, яку використовує Е. Берджес. У друготворі втрачається авторська специфіка мови, стає менш відчутною своєрідність «nadsat-мови», двоякість сенсу яких надає цьому роману особливої експресивності та емоційного напруження.

Крім російських слів, автор використовує англо-американський сленг: *a sharp (a well-dressed woman)*, *a cancer (a cigarette)*; шкільні трансформації: *appy polly loggy (apology)*, *baddiward (bad)*, *eggiweg (egg)*, *skolliwoll (school)*; скорочення слів: *guff (guffaw)*, *pee and em (pop and mop)*, *sarky (sarcastic)*, *sinny (cinema)*; слова-гібриди: *chumble (chutter-tumble)*, *mounch (mouth-munch)*, *shive (shiv-shave)*, *skirling (striking-scratching)*; кокні (*a clock-work orange*); циганські: *crark (to yowl)*, *cutter (money)*, *filly (to fool with)*. Е. Берджес захоплюється англійським сленгом, арго, неологізмами, виявляє інтерес і до нового тінейджерівського вокабуляру, але не бере його за основу для створення «nadsat-мови». Завдання автора – показати підлітка майбутнього, а кожне покоління тінейджерів має свою мову. Завдання, яке Берджес поставив перед читачем, – зрозуміти самостійно значення російських слів: *«to tolchock some old veck in an alley and viddy him swim in his blood»*. Відомо, що при сприйнятті оказіонального слова важливу роль відіграє контекст – мінімум мовних зусиль, необхідних для розуміння слова. Інший прийом, що використовує автор для розуміння оказіоналізму, – дублювання його англійським еквівалентом.

Вибір Е. Берджесом російських слів для «nadsat-мови» не механічний. Він виявив особливу винахідливість. Більшість слів мають подібні за написанням або звучанням англійські варіанти, що, як правило, сприяють створенню негативного сприйняття тексту.

Основним завданням відтворення іншомовної специфіки персонажного мовлення слід визнати стратегію очуження, яка реалізується прийомами безперекладного запозичення, транскрипції або транслітерації мовної форми і дозволяє адекватно відтворити авторський задум й особливості ідіодискурсу; стратегія одомашнення (переклад в опорі на ресурси цільової мови, іноді також із зачлененням транскрибування чи транслітерації; додавання коментарів та виносок) полегшує сприйняття, проте може привести до спотворення авторського задуму.

Перспективою дослідження вважаємо виявлення соціально-дискурсивних чинників, що впливають на формування стратегії перекладача.

Майже 90 % у романі складає сленг, але при перекладі важко відтворити його специфіку. Для того, щоб зберегти мовленнєву своєрідність роману «Механічний апельсин», український перекладач О. Буценко використовує різноманітні шляхи перекладу, поділяючи за походженням усі елементи мови «надсат» на 5 груп:

I. Найбільшу частину складають слова, які утворились від російських коренів, таких як *baboochka* (бабушка), *brooko* (брюхо), *deng* (деньги). «*He had books under his arm and a crappy umbrella and was coming round the corner from the Public Biblio, which not many lewdies used those days*» [7, с. 6] перекладено «*Під пахвою він ніс книжки, у руці тримав чорну парасольку і вийшов з-за рогу, де було публічне бібліо, що до нього в ті дні пішли майже не ходили*».

Український перекладач О. Буценко зберігає сленг у перекладі, а також використовує наступні прийоми перекладу: калькування, наприклад: *biblio* – бібліо; синонімічний переклад при перекладі словосполучення *under his arm* спочатку перекладає *під пахвою*, а потім – *у руці*, дублюючи двічі це словосполучення, але надаючи йому різне значення і, таким чином, уникаючи тавтології; слово *crappy*, що може мати такі значення як гидотний, паршивий, перекладач перекладає як чорний і завдяки цьому пом'якшує значення лексеми, що використана в оригіналі. Застосовує граматичну трансформацію – транспозицію.

II. Слова неслов'янського походження: *orang* – *чоловек з малайської мови*;

III. Авторські оказіоналізми: syntheticescaline (*синтетичний мескалин*). «*Hohoho, the old moloko, with no knives or synthetemesc or drencrom in it*» [7, с. 26] перекладено «*О-х-х, молоко-молочішко, без ножей, без синтемеска и дренкрома*». У перекладі повністю зберігається сленг, а також перекладачем додається ще й власний. Сленгові слова *synthetemesc* or *drencrom* перекладаються також сленгом – без синтемеска и дренкрома завдяки транслітерації. Перекладачем використовується власний сленг при перекладі словосполучення *old moloko*, яке перекладено молоко-молочішко, тобто додавши зменшувальний суфікс та утворивши сленгове слово.

IV. Елементи, запозичені Е. Берджесом із реально існуючого англійського та американського сленгу: *pretty-polly (money)* – гроши, *guttiwuts (guts)* – нутрощи, *кишки, prod (to produce)* – виробляти, *sarky (sarcastic)* – саркастичний, *snoutie (tobacco, snuff)* – тютюн, понюх.

V. Слова, запозичені з димячої мови: appy polly loggies (apology). «*Appy polly loggies, I said careful*» [7, с. 38] перекладено «*Із-вінні-нітс*», – обережно промовив я».

У перекладі зберігається сленг, а також використовуються перекладачем такі трансформації: транспозиція та граматична заміна, а саме слово *careful*, яке перекладено *обережно*, тобто перекладач О. Буценко

замінює одну частину мови іншою, а саме: *прикметник – прислівник*.

Висновки. Тож зі сказаного вище можна зробити висновок, що Е. Берджес відчував потребу в оригінальному вираженні думки. А оказіональний словотвір є ідеальним способом реалізації індивідуально-авторського задуму як у номінації нових реалій дійсності, так і в переномінації вже названих у мові предметів, явищ, понять.

При перекладі роману Е. Берджеса «Механічний апельсин» головним завданням для перекладачів було не тільки розкрити зміст твору, але й передати емоційно-духовний вплив на читача, при цьому зберігаючи основні мовні особливості оригіналу, щоб слова сленгу «надсад» виглядали настільки незвично для українського читача, як і для англомовного.

Перед перекладачем стоять, здавалося б, нездійснені завдання, проте після детального аналізу лексики та її вживання в тексті ці труднощі зникають. Вигаданий сленг «надсад» – найважливіший елемент, який визначає специфіку перекладу роману «Механічний апельсин». Подолання майже тотального нерозуміння, яке виникає в читача при першочерговому знайомстві з текстом, стає найважливішим фактором активізації його сприйняття. Читач вчиться долати ефект відчуження, якого досягає автор за рахунок втілення у твір іншомовних видуманих одиниць, а перекладачу, у свою чергу, необхідно забезпечити правильне сприйняття закладеного стилістичного оформлення.

Завдяки лексиці мови «надсад» може виражатися авторська іронія або іронія персонажу до самого себе, історичний колорит, вказівки на місцеві риси й образи героїв. Їх вживання в художній літературі робить його більш живим та яскравим, а також допомагає відкрити внутрішній світ персонажу, показати його освіту та культурний рівень. Дослідивши, наскільки часто вживає автор подібні слова неформального стилю, вдається розкрити індивідуальний стиль, його унікальну манеру викладу.

Найрозвсюдженішими прийомами перекладу, які застосовує український перекладач О. Буценко є калькування, компенсація, досить розповсюдженім є синонімічний переклад, використання різноманітних трансформацій, а саме: транспозиції, додавання, опущення, граматичної заміни, уточнення та узагальнення. Завдяки використанню низки різних граматичних та лексичних трансформацій, перекладачеві О. Буценку вдалося досягти адекватного перекладу, адаптованого для українського читача.

ЛІТЕРАТУРА

- Гаспарян С. К. К вопросу об изучении индивидуального стиля автора / С. К. Гаспарян, А. Т. Князян // Филологические науки. – 2004. – № 4. – 50 с.
- Берджес Е. Механічний апельсин : [роман] / Е. Берджес ; [пер. з англ. О. Буценко] // Всесвіт. – 1990. – № 5. – С. 2–105.
- Берджес Э. Заводной апельсин : [роман] / Э. Берджес ; [пер. с англ. В. Башняк]. – М. : Худ. лит., 1991. – 185 с.
- Берджес Э. Заводной апельсин : [роман] / Э. Берджес ; [пер. с англ. Е. Синельщиков] // Юность. – 1991. – № 3. – С. 15–64.
- Фёдоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Фёдоров. – М. : Философия Три, 2002. – 250.
- Иванов Н. В. Проблемные аспекты языкового символизма (опыт теоретического рассмотрения) / Н. В. Иванов. – Минск, 2002. – 176 с.
- Burgess A. A Clockwork Orange / A. Burgess. – Harmondsworth : Penguin, – 2000. – Р. 2–105.